

Peter Singer: Darwinovská levice

Politika, evoluce a spolupráce

Z anglického originálu „A Darwinian Left. Politics, Evolution and Cooperation“ (New Haven, Yale University Press 1999) přeložil Denis Kostomitsopoulos.

Praha, Filosofia 2016. 98 s.

Ediční řadu „Dnešní svět“ otevřelo v roce 2016 nakladatelství Filosofia publikací *Darwinovská levice*. Cílem této nové edice je seznamovat čtenáře s aktuálními a celospolečensky přitažlivými tématy, a to přístupnou formou a v čtivě omezeném rozsahu. Atraktivitu edice má zvýšit i to, že témata jsou čtenářům zprostředkována uznávanými filosofy světových jmen.

A hned první publikace, jež v edici „Dnešní svět“ vyšla, tne tak říkajíc do živého a dotýká se citlivé tematiky, která představuje intelektuální výzvu sice už nejméně sto padesát let, ale přesto je stále aktuální.

Slavný bioetik Peter Singer v knize *Darwinovská levice* přichází s jednoduchým a pro mnohé možná kontroverzním předpokladem: „Levice potřebuje nové paradigma.“ (s. 17)¹ Za Singerovým výrokem stojí samozřejmě určité vnitřní motivace a přesvědčení, které je ihned na počátku dobré explicitně a jednoduše formulovat, tudíž:

- Ultimatním cílem levicového myšlení a jednání je aktivní a systematické odstraňování utrpení (viz příběh Henryho Spiry, s. 19–20).
- Je dobré porozumět lidské přirozenosti v její komplexní, tj. bio-sociální a psychologické struktuře.
- Toto porozumění lidské přirozenosti nutně tvoří myšlenkový základ levicového myšlení a jednání.
- Tradiční marxismus selhává v porozumění lidské přirozenosti (zvláště z hlediska podcenění funkce a role fylogeneticky stabilní biologické komponenty lidské přirozenosti).
- Je tedy potřeba levicové myšlení založit i na jiných myšlenkových schématech, než je tradiční marxismus – na moderní interpretaci darwinismu.

Jádro Singerovy knihy spočívá v pokusu systematicky odpovědět na dvě zásadní otázky:

1. Jaké tradiční marxistické ideje jsou pro moderní levice nepřijatelné nebo zavádějící?
2. V jakém ohledu může darwinismus v nejširším smyslu slova být pro levice využitelný a stimulující?

1 Všechny stránkové odkazy v závorkách v textu se vztahují k recenzované publikaci.

Zaměříme se nejprve na první otázku. Teze o novém paradigmatu, který levice potřebuje, dle Singera neznamená, že bychom prostě měli mechanicky vyměnit Marxe za Darwina. Znamená obecně tolik, že existují dobré důvody, proč je třeba vybavit levicové myšlení novým myšlenkovým arzenálem, zvláště když ten tradiční – řekněme marxistický – historicky selhává. Toto selhání, a Singer se konceptuálně vymezuje především vůči marxismu (nikoli anarchismu aj.), se odehrálo jak na praktické úrovni, tak zejména na úrovni teoretické. Proto ihned v úvodu své krátké knihy Singer zmiňuje diskuzi mezi Marxem a Bakuninem o ustavení mocenských nerovností a hierarchií i v případě potenciálních voleb dělnických zástupců dělníky samotnými a dává za pravdu Bakuninovi, který jednoduše tvrdí, že po vyčlenění vládnoucích elit, i kdyby původně byly dělnického původu, se vždy automaticky objeví nerovnosti vyplývající z dočasného nerovného přístupu k moci. Obecně tedy říká, že je lidskou přirozeností ustavit sociální hierarchie, kde vždy budou existovat principiální mocenské nerovnosti.

Konečně, po historickém kolapsu komunismu došlo i k faktickému znehodnocení socialistických ideálů, včetně ideálu společného vlastnictví výrobních prostředků. Levice ztratila svůj program a její tradiční ideály působí v současnosti nelegitímně. Tolik tedy k praktickým důvodům, proč je dle Singera v současnosti zapotřebí radikální změna a nové levicové paradigma.

Nicméně *filosoficky nejpřitažlivějšími* jsou samozřejmě teoretické námitky vůči tradičnímu (marxistickému) levicovému myšlení. V této souvislosti Singer především připomíná slavnou Marxovu VI. tezi o Feuerbachovi (formulovanou roku 1845), v níž je lidská podstata redukována na soubor společenských vztahů. Protože se nezdá, že by Marx s Engelsem ve svém pozdějším díle jakkoli významněji zpochybnili tuto konstruktivistickou tezi, můžeme ji chápat jako inherentní součást marxistické antropologie. Dle Singera z této teze vyplývá,² že „neexistuje stálá lidská přirozenost“ (s. 39). A to je stanovisko, které je z hlediska moderní biologie (a dalších naturalistických věd zkoumajících člověka) naprosto nepřijatelné.

Druhá Singerova významná námitka se týká mezi aplikability darwinismu. Tradiční marxistický přístup předpokládá, že darwinismus je možné využít pouze v doméně čistě biologických procesů, ale nelze jej aplikovat na lidské dějiny, na lidské individuální či společenské chování. Intelektuální selhání levice tu spočívá v neschopnosti vymezit systémový vztah mezi abstraktními pravidly darwinismu (přirozený výběr) a marxismu (dialektický materialismus) (s. 38–41).

2 Popravdě řečeno tento klasický závěr není nutný a nemusí implikovat nekonečnou plasticitu lidských bytostí, která je triviálně nepřijatelná a nerealistická. Dokážeme si dnes představit, že i „soubor společenských vztahů“ má konečné (i když obrovské) a omezené pole možných transformací těchto vztahů v rámci totálních lidských dějin (nahlíženo z pozice božho oka). Tato strukturální historická omezení pro „soubor společenských vztahů“ budou součástí lidské podstaty a budou pravděpodobně zčásti vyplývat z jistých biologických limitů našeho druhu (kapacita sociability, kognitivní počítační kapacity...).

Nakonec Singer tradičnímu marxismu vyčítá, že přijal prastarou utopickou představu o prakticky neomezené možnosti zdokonalování člověka, která je přirozeně v rozporu s darwinistickým předpokladem druhových limitů každého organismu. Singer jako teoretik práv zvířat klade důraz na inkluzi lidských bytostí do živočišné říše, v níž platí darwinovské principy. Marxismus je ze Singerova pohledu příliš antropocentrický – stejně jako křesťanství (s. 45). Tolik k Singerově kritice marxismu.

Pokud nyní konečně přejdeme k odpovědi na druhou otázku, totiž v jakém ohledu může být darwinismus pro levice využitelný, zjistíme, že zde je již Singer poněkud méně výmluvný a přesvědčivý. V zásadě opakuje svou klíčovou myšlenku o fixních lidských vlastnostech, které se nemění ani se změnou výrobního způsobu, přičemž udává několik příkladů (s. 55–60). Projevili-li však zainteresovaný čtenář zájem o konkrétnější úvahy, týkající se např. fundamentálního problému přirozenosti hierarchického uspořádání společností či patologických i pozitivních důsledků tohoto uspořádání, bude muset sáhnout k odbornější literatuře (klasicky etolog Konrad Lorenz, nověji biolog Robert Sapolsky aj., a to zvláště v oblasti etologie, primatologie či evoluční psychologie). V každém případě Singer neochvějně trvá na principu nemanipulovatelné lidské přirozenosti a všech konsekvencích, které z tohoto principu nutně plynou pro všechna možná společenská uspořádání.

Největším tématem darwinovské levice však samozřejmě musí být otázka možnosti altruismu, nebo alespoň koexistence a systémového uspořádání altruistického kooperativního jednání s jednáním konkurenčně kompetitivním. Singer nás tu odkazuje na klasické práce z oblasti teorie her („tit for tat“ princip – vězňovo dilema apod.), které ukazují, jak a za jakých podmínek je spolupráce možná (nejefektivnější z hlediska fungování skupiny, s. 70–74). Podobně poukazuje na zřejmou existenci nejen přibuzenského a recipročního altruismu, ale i na, řekněme, opravdový nepřibuzenský altruismus založený v případě lidských bytostí na nezištné motivaci. Hlubší vysvětlení těchto altruismů ale v knize nenajdeme – a ani bychom je v daném formátu neměli očekávat. Pointa je nicméně zřejmá: darwinismus je koherentní s altruistickým jednáním, které je hodnotově pro levice zcela zásadní. Metaforický obrazek přírody jako šelmy s vytasenými krvavými tesáky, tak typický pro 19. století (a převzatý zejména politickou pravíci), již není aktuální a není ani zdůvodnitelný.

Koncept darwinovské levice je dle Singera projektem, který nás – pokud ho přijmeme – může naučit tomu, abychom svět lidských bytostí viděli realističtěji. Přijatelné politiky a koncepce řízení společností musí prostě vycházet z biologických omezení našeho druhu – a v těchto mezích podporovat kooperativní vztahy, jak to jen bude možné. Tento biologický obrat nás nakonec dovede k větší citlivosti nejen k sobě samým, ale také ke zvířatům, se kterými sdílíme minimálně to, že jsme cítící a trpící bytosti.

Kniha *Darwinovská levice* je určitě stimulujičím čtením. Někteří marxisté a možná ani někteří darwinisté však patrně nebudou spokojeni, protože kniha je oprav-

du velmi stručná a notně zjednodušuje, což je ovšem jejím účelem. Z jiné perspektivy se dá také namítnout, že samotným Singerem zastávané principy utilitarismu neodpovídají tomu, jak se reální lidé chovají,³ že zkrátka samotný utilitarismus je biologicky nepřiměřený a zjednodušený. Zde je však třeba si připomenout, že anglický originál této knihy byl poprvé publikován již roku 1999 a že v oblasti kognitivních a afektivních (neuro)věd, které s danou problematikou úzce souvisejí, se toho od té doby událo velmi mnoho.

Pokud bychom však přece jen měli na závěr Singerovi vytknout něco podstatného, byla by to jeho neustále opakovaná a mezi profesionálními filozofy populární humovská teze o neodvoditelnosti norem či hodnot z faktů. Tato teze – a vlastně každá jiná, která klade příliš silné dělítko mezi doménu „toho, co je (fakt)“, a „toho, co má být (norem, hodnot)“ – totiž poněkud zpochybňuje smysl Singerových snah o uplatnění darwinismu jakožto vědecké teorie podporující levicové hodnoty. V této souvislosti je tedy třeba si položit zásadní otázku: Může být nějaká vědecká teorie relevantní pro hodnotovou doménu, či je to zcela vyloučeno?

Navzdory tomu, co si myslí většina filozofů včetně Petera Singera, zní aktuální odpověď v rámci naturalistického diskurzu spíše „Ano“. Například dle filozofa a neurovědce Sama Harrise jsou hodnoty redukovatelné na fakta o dobrém a prospívajícím životě cítících, vědomých a sebevědomých bytostí. Z tohoto hlediska pak narůstající vědecké poznání biologických, psychologických a bio-sociálních potřeb lidských bytostí může způsobit větší revoluci v našem sebeporozumění než ve své době revoluce vyvolaná marxismem. A tento závěr by Peter Singer asi byl ochoten akceptovat.

Vít Bartoš

3 Srov. přesvědčivou kritiku utilitarismu Jonathana Haidta: Haidt, J., *Morálka lidské mysli. Proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. Přel. H. Čížková. Praha, Dybbuk 2013. 477 s.